

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

D R A U G A S

Saturday supplement

1994 m. lapkričio mėn. 5 d. / November 5, 1994

Nr. 216(39)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Paslaptingos knygos atidarytojas

Vienas neatrastas Kristaus verčinimo požiūris yra išryškintas Apreiškimo Jonui penktame per skyrimę. Kristus mums yra plėtai pažistamas kaip mūsų nuodėmų atleidėjas. Kitas jo verčinimo požiūris yra mums taip pat gerai pristatytas, nes jis mūsų amžinybės suteikėjas. Ir vienas, ir kitas šie požiūriai yra dieviški, nes mes patys savo jégomis negaliame nei save nuodėmų atleisti, nei mums, kaip sielos ir kūno junginiui, suteiki tiekada nesiabaigiantis amžinybės. Tačiau penktajame Apreiškimo knygos perskyrimė Jonui buvo parodytas Kristus, kaip atvėrėjas nuostabios knygos, kurios niekas kitas negalejo atverti.

Jonas matė Sédinčio soste dešinėje knygą, kuri buvo užant-spauđuta septyniais antspaudais. Knyga buvo pilna turinio, nes priešišta yra ir iš vidaus, ir iš lauko. Ir čia pat stovės angelas pareiškė, kad niekas nėra nei tokis vertas, nei taip galintas, kad galėtų tuos antspaudus nuplėsti ir tokiu būdu knygos turinį atverti. Ši pareiškiamą apaštala Jonas supratė kaip kažka jis asmeniškai liečiančio, nes jis susijaudino dėl negalimybės knygą atverti ir labai apsiverkė. Bet vienas iš sosto vyresniųjų jų naramino pasakymu, kad yra kas nors, kas tą knygą atvers ir jos antspaudus pasalins. Juo yra liūtas iš Dovydo namų. Bet čia pat tas liūtas buvo pavaizduotas kaip soste Avinėlis, kuris turėjo septynias Dievo dvasias ir septynis ragus. Toliau i ši reginį yra įjungiami keturi gyvūnai, kurie vaizduoja keturis evangelistus, aprašiusius Kris- tusa pergale.

Kas yra ta knyga, kuri yra taip turtinga ir taip ikyriai uždraus-

ta? Tai yra ne kas kita, kaip pats didysis Dievo kūrinys, paimitas nuo pat jų pradžios ligi pabaigos. Tai yra žmonija. Nusikreipdama nuo Dievo, pasidare tokia užlabant-spauđuota knyga. Jai, nors labai pilmai įvairaus turinio, pasidare neįmanoma išeiti iš savęs, nejama-

noma atsiveri. Si turtinga, bet užant-spauđuota, knyga yra simbolis tokios žmonijos, kokia perspektivoje turėjo Dievas, kurdamas pirmajį žmogų. I ši vaizda yra jūtmas ne tik pirmasis, bet ir paskutinis žmogus, kuris kada bus pakviestas gyventi. Tačiau ši žmonija, prarasdama savo santykius su Dievu, yra pasidare tortas, neturis savo išeities. Tik Kristus, savo išsiungimui į žmoniją gyvenimą ir savo auka, yra suteikęs žmonijos turtingumui natūraliai jam reikalavę atvirybę. Veikdama kartu su Dievu, žmonija atgauna savo atvirybę ligi to, kad jos veikla įgautų tiekada nesibaigiantis, t.y. amžinios vertės.

Taigi, nors mes žinome žmonijos silpnypęs ir teisingai esame skatinami už jas atgailauti, tačiau, iš kitos pusės, neturime prarasti pilnos žmonijos prasmės. Žmonija yra pats didžiausias Dievo kūrinys. Ji yra ta turtingoji Dievo knyga, įjanti dvasingumą ir medžiagikumą. Ir pagrįstai šv. Jonas verkią, jeigu tūkstančiai žmonės atskakings Maskvos funkcionieriams, priekaištavo Juozui Bulavui dėl „perlenkimų“ lietuvių naudai. Netrukus įvykusiam į universiteto partinės organizacijos atskaitiniame rinkiminiame susirinkime (1970.01.20) Nadežda Manochina apkaltino rektorius liberalizmu studentams, dalyvavusiems Vėlinių dieną Vilniaus Rasų kapinėse, kova prieš „tyrus, atsidavusius rusų tautybės partijos narius“, „leninines nacionalinės iškraipymu“ ir pan.²⁰ I Juozui Bulavui „nuolaidžiavusio“ Konstantino Navicko vieta partinio biuro sekretorių išrinktas revoliucioninė judėjimo dalyvis Vytautas Kuzminskis. Jis, turėdamas neslepiamu karjeristiniu ketinimu, telkė visus pseudonuskriaustuoju nepatenkintuosis rektorius veikla, reformomis. LKP X suvažiavime (1958), partinuose susirinkimuose Vytautas Kuzminskis kaltino universiteto vadovybe politinio auklėjamojo darbo trūkumais, ypač puolė Lietuviai literatūros katedrą²¹. Partiniame suvažiavime kalbėjus Antanui Sniečkaus požiūriu, Juozas Bulavas „ideologiniame darbe taikstosi su revizionistinėmis tendencijomis“, o Juozas Petkevičius nuomone – jis „neprateisinė CK pasitikėjimo“²².

1958 m. birželio 27 d. įvyko LKP CK biuro posėdis, vartojant universiteto rektorius Juozą Bulavą klausimą. Visi jų dalyviai ir pakvietieji, išskyrus Eugenijų Meškauską, negailestingai kritikavo universitetės įvykdytus pertvarimus, rektorius veikla, vardijo jo klaidas ir nusikaltimus:

Antinacionalistinė kampanija

(Tesinys iš praėjusio šeštadienio)

Atlydžio metais sustiprėjusi SSRS pajungtų tautų pasipriešinimo dvasia, laisvės ir demokratiko gyvenimo siekiai kėlė gresmę valdančių partinių ir sovietinių viršinių egzistavimui. Jos puikiai supratė, kad intelligentija, naudodamasi demokratėjimo tendencijomis, sprūsta iš partinių gniaužtu. Antra vertus, staliniškai, kuriu gausu buvo visose gyvenimo sferose, mat atsisakyta tik Josifos Stalino, o ne staliniškai, laukė patogaus momento gržtai prie išbandytų savo darbo metodų. Pokario metais i Lietuvą atvykę „internacionalistai“ ieškojo LKP CK II sekretoriaus Boriso Šarkovo užtarimo, i SSKP CK, centrines žinybas, spauda rašė laiškus, skundus, kuriuose LKP vadovybė kaltino nacionalizmą, piliecių teisių pazeidinėjimą ir pan.²³ Atleistieji iš universiteto skunduose piktinosi Juozo Bulavos vadovavimo metodais, jiems antrino kai kurie respublikos partiniai bei universiteti darbuotojai (Petras Griškevičius, Pranas Mišutis, Vytautas Kuzminskis, Steponas Jankauskas)²⁴. Vėstant chruščioviniams atsilimui, i skundus, pareiškumas imta reaguoti. Antanas Sniečkus 1956 m. lapkričio mėn. per universiteto partinį susirinkimą padarė pastabą, kad ne visus atleistus kadrus derėjo atleisti, o 1957 m. sausio mėn. pasitarime LKP CK, dalyvaujant ministrui Vlado Česlavui Jeliutiniui, kitiems atskakings Maskvos funkcionieriams, priekaištavo Juozui Bulavui dėl „perlenkimų“ lietuvių naudai. Netrukus įvykusiam į universiteto partinės organizacijos atskaitiniame rinkiminiame susirinkime (1970.01.20) Nadežda Manochina apkaltino rektorius liberalizmu studentams, dalyvavusiems Vėlinių dieną Vilniaus Rasų kapinėse, kova prieš „tyrus, atsidavusius rusų tautybės partijos narius“, „leninines nacionalinės iškraipymu“ ir pan.²⁰ I Juozui Bulavui „nuolaidžiavusio“ Konstantino Navicko vieta partinio biuro sekretorių išrinktas revoliucioninė judėjimo dalyvis Vytautas Kuzminskis. Jis, turėdamas neslepiamu karjeristiniu ketinimu, telkė visus pseudonuskriaustuoju nepatenkintuosis rektorius veikla, reformomis. LKP X suvažiavime (1958), partinuose susirinkimuose Vytautas Kuzminskis kaltino universiteto vadovybe politinio auklėjamojo darbo trūkumais, ypač puolė Lietuviai literatūros katedrą²¹. Partiniame suvažiavime kalbėjus Antanui Sniečkaus požiūriu, Juozas Bulavas „ideologiniame darbe taikstosi su revizionistinėmis tendencijomis“, o Juozas Petkevičius nuomone – jis „neprateisinė CK pasitikėjimo“²².

viniama, ir todėl pats įvedė griežtus apribojimus kultūros srityje²⁵, „Paaukojus“ Juozą Bulavą, Vladą Niunką, Maskvai parodyta kova su buržuaziniais nacionalistais, todel aukščiausiosios partinės hierarchijos viršūnės išliko sveikos. Juozas Bulavas atleidimas buvo skaudus smūgis Vilniaus universitetui. Tačiau, anot Eugenijaus Meškausko, „Universiteto apvalymo darbas buvo atliktas ir mūsų akademinius atgimimas pradėtas“²⁶. 1958/59 m.m. pabaigoje iš 412 mokslinio pedagoginio personalo narių 334 (81.0%) buvo lietuvių, iš 3,436 studentų – 2,985 (86.8%)²⁷. Ideologinis spaudimas, valymai sulėtinio atlydi kultūriniam gyvenimine. 1957 m. valdžioje įsitvirtinusiam Nikitai Chruščiovui jau neberekėjo respublikų politinės paramos, todėl imama propaguoti taučius susiliejimui koncepcija, stipriama kova prieš buržuazinė-nacionalistinę ideologiją dėstomajame ir moksliniame-tiriama jame darbe²⁸, kovoti tiek su sociologizmu, tiek ir su estetizmu, griežtai laikantis meninės ir idéjinės analizės vieninguo ir literatūros paramos principo²⁹.

Po LKP X suvažiavimo, pareiškusi, kad „revizionistinės tendencijos vertinant kultūrinių palikimų pasireiškia Vilniaus universitete, lietuvių literatūros katedros kai kurių dėstytojų tarpe“, prasidėjo organizuotas katedros triuškinimas. Vyko nuol-

tiniai tikrinimai, „demaskavimai“, kritika spaudoje ir išairiuose susirinkimuose. Buvo „atskleidžiamos“ katedros vedėjų Meilės Lukšienės ir ja remius dėstytojų Irenos Kostkevičiūtės, Aurelijos Rabačiauskaitės, Vandas Zabor-skaitės, Donato Šaukos, mokslinio darbo revizionistinės tendencijos, buržuazinės konceptijos, apoliškumas, neigiamai atsiliepiama apie studentų mokymą ir auklėjimą. Anot visa tai mačiuso Juozą Bulavą, „katedros puolimo akcijoje dalyvavo visa bieliniai, lisenkaičių kompanija. Vėliau išjungė prorektorium tapę S. Laziuką“³⁰.

LKP XI (1959) ir Lietuvos sovietinių rašytojų III (1959) suvažiavimose katedros nariams prieikaušaujama už ugdomą studentų skeptiškumą, niekiu-nama pažiūrą į tarybinę literatūrą. Katedros klaidų rezultatas – spaudai rengtas studentų literatūrų almanachas „Kūryba“, kuriamo vyrauja apoliškai ir net idėjiskai žalingi kūriniai³¹. Pastarojo rinkinio ir katedros darbo analize buvo skirtas išplėstinis universiteto partinio biuro posėdis (1959.02.11). Kalbėjė Bronius Pranskus, Kostas Korsakas, Jonas Žeroulis kritikavo klaidingas katedros konceptijas visuose literatūros mokslo baruose. Partijos Vilniaus miesto komiteto sekretorius Felikas Bieliauskas, universiteto partorgas Vytautas Kuzminskis, jo pavaduotojas Jonas Bielinis, dėstytoja Liudvika

(Nukelta i 2 psl.)

Iš Vilniaus universiteto istorijos, 1955-90

VYGINTAS BRONIUS PŠIBILSKIS

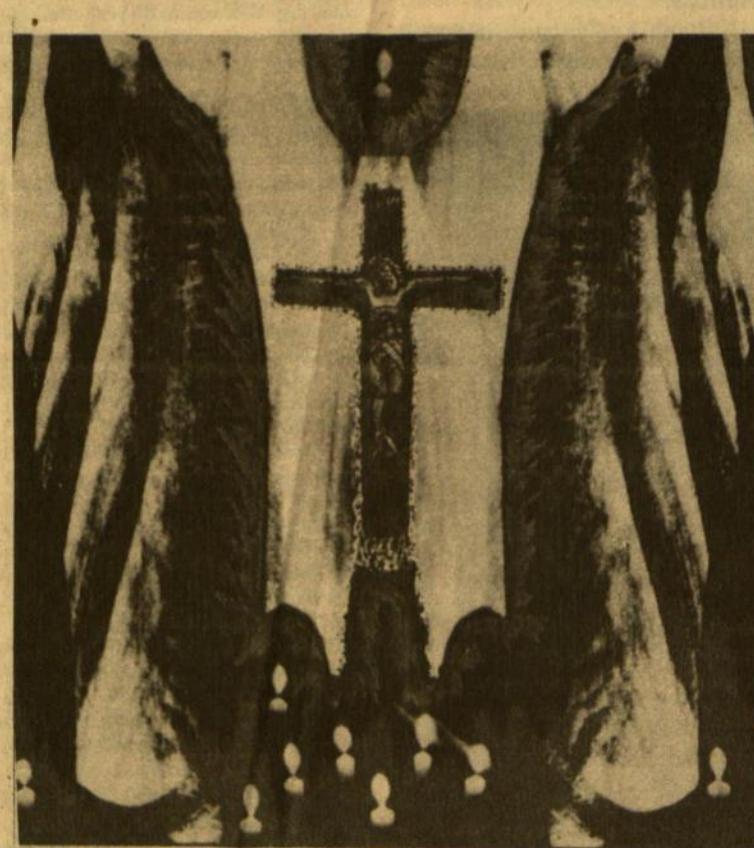
(Tesinys iš praėjusio šeštadienio)

Antinacionalistinė kampanija

Birutė Stančikaitė

Iš ciklo „Vilniaus universitetui – 400“. III. 1979. Litografija, 49,5 x 60

Jono Daniūno (Kaunas) nuotrauka „A. a. fotografui V. Šontai atminti“, 1992

18 Lietuvos fotografių 23-iosios metinės parodos, vykstančios Čiurlionio galerijoje, Čikagoje, dar ir ši savaitegali, lapkričio 5-6 d.

Šiame numeryje:

- Žmonija – atskleidžiamą knygą • Iš Vilniaus universiteto istorijos, 1955-1990 (2) • „Lietuvių egzodo literatūra 1945-1990“ • Leonardo Žitkevičiaus eilėraščiai • Vinci Kudirkos bendražygiai
- Ankstyvos Maironio poemos likimas • O. V. Milašiaus vienatvės Paryžiuje • Naujas dvikalbis žurnalas „Žemaičių žemė“

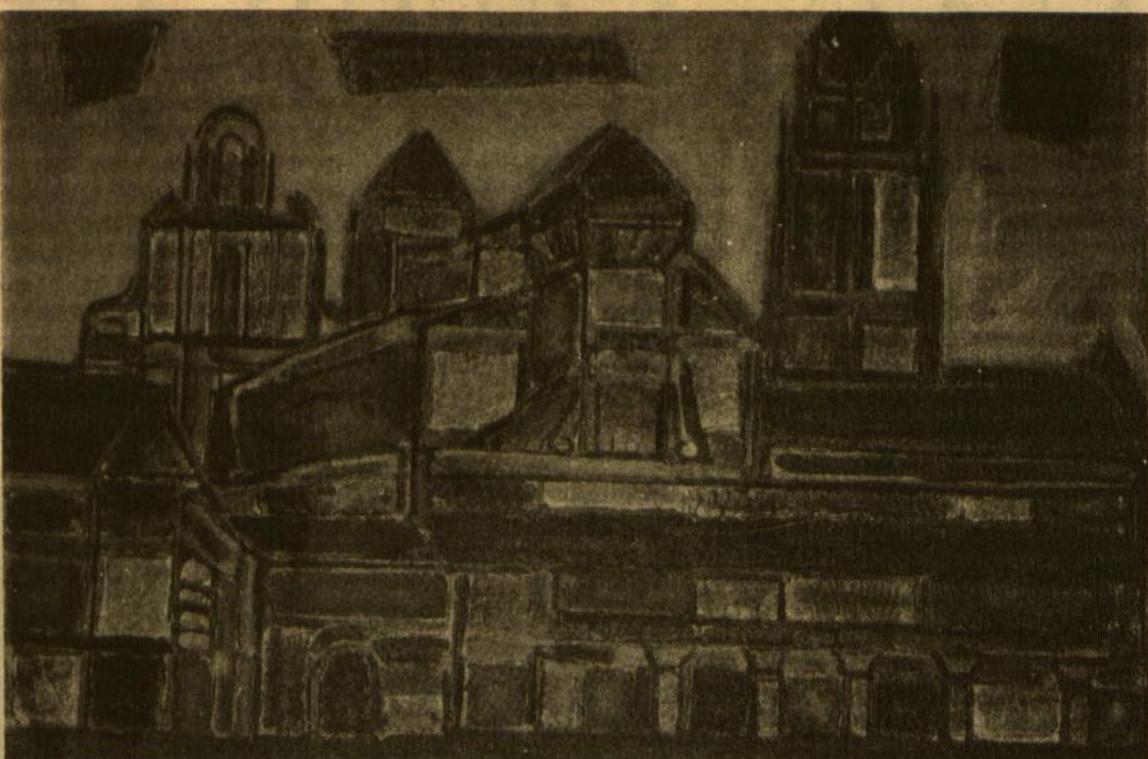
Iš Vilniaus universiteto istorijos, 1955-1990

(Atkelta iš 1 psl.)

Lisenkaitė, studentai Vytautas Dėnas, Jonas Stepšys ir kt. triuškino katedros narių apoliškumą, blogu tendencijų skleidimą už universiteto sieną, *Kūrybos* almanacho rengėjų ideologines klaidas. Prisiminta, kad per 10 metų i katedra nebuvo priimtas ne vienas komunistas, juo netapo ne vienas katedros narys¹⁸.

Partinio biuro sudaryta nauja Istorijos ir filologijos fakulteto taryba ėmėsi „nusikratyti“ žmonėmis, kurių išitikinimai ir elgesys neatitiko partiniu nuostatų. 1958 m. birželio mėn. atleista Aurelijai Rabačiauskaitė, „nesėmingai“ dalyvavusi konkurse vyr. dėstytojų vietai užimti. Meilė Lukšienė, dar 1957 m. pabaigoje pasitraukusi iš katedros vedėjos pareigu (i jos vietą paskirtas prof. Bronius Pranskus), konkurse nedalyvavo ir 1959 m. rugpjūčio mėn. buvo atleista iš docentės pareigu. Tais pačiais metais konkurso būdu neišrinktas katedros asistentas Juozas Stonys, kuris „neparodė jokio aktyvumo ir domejimosi katedroje vykstančia kova prieš revizionistines tendencijas ir kitus jos darbo trūkumus“. Dibrti katedroje paliktais rektorius J. Šakymas, 1961 m. pradžioje jis pasitraukė iš universiteto. Katedra paliko ir buvusi prof. Jurgio Lebedžio aspirantė, ilgametė katedros sekretorė Stasė Litvinaitė.

1961 m. balandžio mėnesį ivyko Istorijos ir filologijos fakulteto partinio biuro posėdis, kuriam buvo apsvarystas Lietuvinių literatūros katedros darbas taip pat ideologines klaidas, nurodytas universiteto partiniu biuro 1959 m. vasario 11 d. posėdyje. Komisijos, tikrinusios katedros darbą, dėstytojų paskaitas, nuomone, didžiausiai trūkumai rasti Irenos Kostkevičiūtės ir Vando Zaborskaitės veikloje. Nustatyta, jog tolerancija bei atlaidumas idejinėms klaidoms, vengimas pasakyti aiškią poziciją aštriai klausimais „peraugā i betarpiskā idėjiskai ydingų nuotaikai skatinimą, daro didelę žalą studentų pasaulėžiūros formavimui ir bendrimiui¹⁹. Tokia nutartis reiškė nuosprendį dėstytojoms: Vanda Zaborskaitė 1961 m. birželio mėn. konkursu būdu nebuvo perrinkta naujai vyr. dėstytojų kadencijai ir po savaitės atleista iš darbo, Irene Kostkevičiūtė, neivyks partinio biuro sumanytam neeiliniams konkursui, išvaryta 1961 m. rudenį. Katedroje paliktais prof. Jurgis Lebedys „turbūt vien dėl savo palyginti santūrąs būdo ir, svarbiausia, kad tuo metu tai buvo vienintelis seniosos lietuvių literatūros žinovas, bet gal ir su viiltimi, kad „pamokyta“ jo bičiuliams surengtai likimu, pakeis savo pozicijas („deja“,

Aloyzas Stasiulevičius

Vilniaus universiteto ansamblis. I. 1970.

Drobė, sintetinė tempora, kolazas, 91 x 116

reiktu mokyti“, prof. Juozas Balčikonis pasitraukė į pensiją. 1961 m. iš universiteto konkursu būdu buvo atleista filologijos mokslykandidatė Jadviga Kardelytė. Jos nusikaltimas – bendradarbiavimas su Baltarusijos lietuvių, rūpinimasis mokyklų steigimui.

Šeštojo ir septintojo dešimtmiečių sandūroje suaktyvėjė stalinių ideologinio pobūdžio kladurų rado Istorijos ir filologijos fakulteto profesorius, kurie ištraukė iš akademinių išsilavinimų, išskyrus klasikinės filologijos katedroje, Fizikos ir matematikos, Medicinos, Gamtos fakultetuose. Už apoliškumą, objektyvizmą kritikuotas Gamtos fakulteto prof. Juozas Dalinkovičius, doc. Marija Natkevičaitė-Ivanauskienė, Vera Kotovič, i „antimarksistines“ prof. Jono Dagio pažiūras dėmesį atkreipė LKP CK VI plenumas (1959). Dėl kalinimų buržuazių koncepcijų skleidimu, apoliškumu universitetą paliko vienos žymiausių geopolitikos ir ekonominės geografinės Lietuvos pradininkų doc. Stanislovas Tarvydas (pokario metais jam teko „pasmerkti“ savo 1939 m. išleistą darbą *Geopolitika*). Politinių motyvų Gamtos fakulteta privertė palikti asistentes Janiną Didžiulytę, Bronę Lissaitę, vyr. laborantę Juozefą Širvytę – visos trys ištekėjo už buvusių mūšių tikrovę²⁰. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilikę nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nacionalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių kalba, kurie visapusiškai yra atsilię nuo šiu dienų gyvenimo, ir neigiamai žiūrėdamas į tarybinių rašytojų ir spaudos kalbą, kuri socialistinės santvarokos metais žymiai pratertėjo, prof. Balčikonis objektyviai imant prisideda prie tų, kurie žadina nationalistines nuotaikas ir juodina mūšių tikrovę²¹. Partiniams aktyvistams ypač nepatiko tai, kad prof. Juozas Balčikonis važinėjo po Vilniaus kraštą, lietuviškias Baltarusijos apylinkes, domėjosi gyventojų kultūros ir švietimo reikalais, iš kokių veiklų lietuvių kalba, i tokiai veiklai klausėsi, inteligentijos ir vertindamas tik senų kaimo žmonių

Egzodo anima arba antinekrologas išeivių literatūrai

JULIUS KELERAS

Pirmiausiai paklausis savęs – ką galį skaitantysis, susidūrės su tokiu – visom prasmėm švynčiu – leidiniu kaip *Lietuvių egzodo literatūra 1945–1990?* Kaip turėtum užmegzti dialogą su apimliu, nemenko svorio ir storio veikalui, profiliui ir *en face* (bet ne turiniu) primenančiu Eduardo Mieželaičio *Mano lyra?* Ranka ant širdies: nesiekui tapti dar vieni Mieželaičio kritikų kohortos nariu; ta pakankamai darbščiai, darniai ir planingai atlieka jauniosios mūsų kritikos kandys, pakaitom ēsdamos klasiko vilnas. Be to, ir netadi akis netrukut pastebėti, jog šis baltas bei skaistus darbas neeliuotas. Tad panašumas šyjyk tik tariamas, bet o, kiekviena knyga turi pilną teise apsimesti kuo tinkama. Čia būtu vieta citatai iš kurios nors tarptautinės knygos teisių konvencijos, tačiau palikim tą artimojo rytojaus ateitai, kuomet mūsų tautinės knygos Lietuvoje ir interjeru, ir ekssterjeru (geriau nemaišyti su to interjerais, foksterjerais, erdelterjerais) ims pagaliau panašeti į tikras knygas, kokias, tarkim šiuomet leidžia „Baltos lankos“ ar bemaž visos lietuviškos išeivijos leidyklos („Ateitis“, „Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas“, „Lithuanian Library Press“, „Krikščionis gyvenime“, etc.). Tačiau, rodos, neatsakingai būsiu nukrypę į šoną.

Svarsčiau, kokia taktika naujodant, dosniai atsivertu šios skaitysenos vartai, slepiantys veikėliausdešimties kritiku žvilgsnių įžvalgas ar bent jau kūrybišką ir ikvepiančią energiją? Juk Lietuvos skaitantijai dideliu greičiu kridsama užklumpa skambiu diaspors vardu grūtis (Jonas Aistis, Bernardas Brazdžionis, Henrikas Radauskas, Antanas Vaičiulaitis, Antanas Škėma, Birutė Pukelevičiūtė ir t.t.), požiūriu į vertinimų išvirovė (Rimvydas Šilbajoris, Alfonas Nyka-Niliūnas, Violeta Kelertienė, Tomas Venclova, etc.), kai kurie autoriai ir į tekstu gyventojai vaiduokliai škėmės kai paslaptingi fantomai, dar nežinomi vis menkiau literatūra besidominčiam posvietinės Lietuvos pilieciui. Ar kas be kelių garbiagalvių išeivijos profesorių, ambicingesnių studentų, vietinių Akademijos ir universiteto žmonių saujelės Lietuvoje galėtų žegnotis, jog pažiusta Pulgio Andriušio, Kosto Ostrausko, Algirdo Landsbergio kūrybą? Antra vertus, knygon išpaustas 1,000 egzempliorių tirazas, trisdešimties doleriu kaina, leidybos laikas ir vieta (Čikaga, 1992) néra, sakymis taip, itin palankūs, tarkim, Veiviržėnų mokytojui lituanistui, iš „Laisvosios Eupros“ nuklasiusiom, jog tokia – reikšminga lituanistikai, egzodo kultūros studijoms, interdisciplinarinėms sritymis, etc. – pasirodo pasauliuje. Ką beveikti? Atidžiai graužti nagus? Išskoti knygos didžiosiose Lietuvos miestu (gal ir miesteliu, bažnytkaimiu, bendroviu, privat. viršaučiu) bibliotekose, kol jos nenuvaino vietiniai retesnių knygu mėgėjai ar sovietmečio augintiniai, pagal vieno Aido Marčeno (sutapimas su Adomo Mickevičiaus inicjalais atsiktinės) eilėraščio iš naujaujingo *Rastu* tomo, berods, skirto *dulei ir pelnui*, receptą.

Neabejoju, jog kažkas Lietuvos jau nuosekliai suka galvą, kaip išleidus šia riebią ir tikrai reikalingą knygą, prikišamai rodančią, kaip mes nepažistam lietuvių. Ir aciū Dievui, kad suka. Juk tie devyniolika autorių, beveik tiek pat metų Kazio Bradūno ir Rimvydo Šilbajorio spriarami, pagaliau suraše literatūrinę lietuvių tremties istorija, kurią atsvertus pagaliau bus aišku, kad

LITUANISTIKOS INSTITUTAS

L I E T U V I U E G Z O D O L I T E R A T Ū R A

1945–1990

REDAGAVO
KAZYS BRADŪNAS
IR
RIMVYDAS ŠILBAJORIS

RAŠO: ALGIRDAS TITUS ANTANAITIS, AUDRONE BARŪNAITĖ-WILLEKE, ŽIVILĖ BILAIŠYTĖ, KAZYS BRADŪNAS, ILONA GRAŽYTĖ-MAZILIAUSKIENĖ, VYTAUTAS ALEKSANDRAS JONYNAS, KESTUTIS KEBLYS, VIOLETA KELERTIENĖ, VLADAS KULOKAS, AUŠRA LIULEVIČIENĖ, LIŪTAS MOCKŪNAS, ALFONSAS NYKA-NILIŪNAS, VIKTORIJA SKRUPSKELYTĖ, ALINA STAKNIENĖ, ALFONSAS ŠEŠPLAUKIS-TYRUOLIS, RIMVYDAS ŠILBAJORIS, ANTANAS VAIČIULAITIS, DANA VASILIAUSKIENĖ, BRONIUS VAŠKELIS, TOMAS VENCLOVA

ČIKAGA, 1992

kai kurie lietuviai, sprukdami nuo istorijos, ši tā laimėjo. Bus aišku, kad „tremties tobulybė“ („Perfection of Exile“ – tokis vienos Rimvydo Šilbajorio knygos pavadinimas) labiau galioja tiem, kuriu visu skaudumu nepaliėt svetimus ir žiaurus pasaulis, vertes poetus kasti duobes numiréliams (Kazijus Bradūnas), dirbtis mechanika darbų fabrikuose (Henrikas Radauskas, etc.), slaugyti prieplaudose Alzheimer'iu sergančius senukus, pametusius realybę (Liūnė Sutėma-Katiliškiene). Nors irgi tiese: jei ne sovietmetis, čia, Lietuvoje, vargu ar turėtume prozos gigantus Romualdą Granauską ir Juozą Aputį, du kertinius pokarinės lietuvių literatūros akmenis, bent jau mano galva.

Kita vertus, ši literatūros istorija ar egzodo literatūros istorijos straipsnių rinkinys yra vertinėgiausias apibendrinantis daiktas, kai šiol turime apie išeivijos lietuviškai kurta literatūrą. Priemonė: anksčiau mus iš bédos tenkino Prano Naujokaičio *Lietuvių literatūros istorija* (4 tomai), Kazio Bradūno redaguota *Lietuvių literatūra svetur*, gal kiek *Lietuvių enciklopedija* (37 tomai), leista Boston'e, Rimvydo Šilbajorio knyga *Perfection of Exile: Fourteen Contemporary Lithuanian Writers*, Lituanistikos instituto suvažiavimo darbai, periodinė spauda – visu pirmu Ivar Ivask redaguootas *World Literature Today, Metmenys, Aidai*. Betgi šis vėliausias, lyg ir reziumuojantis

• LIETUVIŲ EGZODO LITERATŪRA 1945–1990. Redagavo Kazys Bradūnas ir Rimvydas Šilbajoris. Čikaga: Lituanistikos institutas, 1992. Knigos leidėjasmecenatas – Lietuvių fondas, apmokoje visas paruošas ir leidybos išlaidas. Viršelis ir dailės priežiūra – Vytauto O. Virkų. Tiražas – 1,000 egzempliorių. Spaudė „Draugo“ spaustuvė, Chicago, Illinois. 864 puslapių. Kaina – 30 dolerių. Gaujama „Drauge“.

Vinco Kudirkos bendražygiai

VINCAS TRUMPA

Tokių pavadinimu Rašytoju sąjungos leidykla Vilniuje neseina (1993) išleido naują Julius Būtėno veikalą. Jame randame net 28 Vinco Kudirkos draugų ir Varpo bei Ūkininko bendradarbių biografinius siluetus. Be abeo, tai ne visi, bet turbūt svarbiausiai jo bendražygiai. Galbūt šiek tiek nuskriaustos tapo jo gerbėjos ir bendradarbių moterys, kurių tik viena Gabriėlė Petkevičaitė-Bitė „susirado sau vietele“ toje gražioje galerijoje. O juk ir Žemaitė, ir Šatrijos Ragana, ir Lazdynų Pelėda (kokie prasmingi slapyvardžiai!) galėjo ten būti. O gal ir suomė rašytoja Maila Talvio, kuri tikrai buvo pamiliusi tą Lietuvos panemuniu ažuoliu.

Verta atkreipti dėmesį, kad lėšas šiam veikalui išleisti parūpino Varpininkų stipendijų fondas Čikagoje, kuriam vadovauja Antanas Kučys, taip pat neseniai išleidęs stambų biografinių veikalą apie tris didžiosius Vileišius: inžinieriu Petru, gydytojų Antaną ir politiką bei visuomenininką Joną. Tą veikalą finansavo Mykolo ir Alenos Devenių fondas. Geras tai būdas prisidėti prie kultūrinės veiklos išeivijoje į Lietuvą.

Tos nedidelės, bet be galo talių knygelės autoriu Julius Būtėna, kuris neseniai šventė savo 85-a gimtadienį (jis gimė 1908 m.), prisimenė dar iš savo studentavimo laikų Vytauto Didžiojo universitete. Studentų Varpininkų korporacijos kepraitė liudijo, kad jam jau ir tada, maždaug prieš 60 metų, arti širdies buvo Vinco Kudirkos idėjos. Tada Būtėnas émė reikštis kaip beletristas, 1932 m. išleides džukų tarme apysakų rinkinį *Sciklinis gonkos*.

Netrukus jis pasirodė kaip gabus ir labai našus biografinių istorijų autorius, su kuriuo gal galėjo lygtis tik neseniam New York'e pasimirs žemaitis Alfonas Merkeliš (1907–1994). Idomu, kad pats Būtėnas save „pasikrikštijo“ istoriografo vardu, 1974 m. išleidės idomius *Istorografo užrašus*. Mūsų raštau kalbosenoje tas žodis dar néra paplitęs. Jo neteikia nei gana platus *Dabartinės lietuvių kalbos žodynai*, kurio gerokai papildyta ir pataisyma II laida neseniai pasirodė. Populiarius prancūzų enciklopedinius žodynas *Larousse*, garsus savo mokslišiu terminu apibrėžimų tikslumu, istoriografiu vadina našytoja, kuriu pavesta apyraštyti savo laiko ar savo valdovo istoriją. Kitaip jis, ypač seniai,

dar buvo vadinamas metarästinku. Senovės Lietuvoje tokius istoriografus arba metarästinkus turėjo ne tik valdovai, bet ir didikai, vyskupai.

Panašus istoriografas arba metarästinkas yra ir Julius Būtėnas. Aprašydamas dr. Jurį Šaulį, vieną iš Kudirkos bendražygų, jis prisipažista nesisaučias kompetentingas apie ji rašyti, nes tik viena kartą su tuo akis į akį susidūrė Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rankraštyne. Dėl to jis pasinaudojęs Felicijos Bortkevičienės liudijimu, kuri daug geriau Šaulį pažinus (Būtėnas iš apie ją ką tik yra išeide gražią monografiją *Gyvenimas kitiems*).

Nerukus jis pasirodė kaip gabus ir labai našus biografinių istorijų autorius, su kuriuo gal galėjo lygtis tik neseniam New York'e pasimirs žemaitis Alfonas Merkeliš (1907–1994). Idomu, kad pats Būtėnas save „pasikrikštijo“ istoriografo vardu, 1974 m. išleidės idomius *Istorografo užrašus*. Mūsų raštau kalbosenoje tas žodis dar néra paplitęs. Jo neteikia nei gana platus *Dabartinės lietuvių kalbos žodynai*, kurio gerokai papildyta ir pataisyma II laida neseniai pasirodė. Populiarius prancūzų enciklopedinius žodynas *Larousse*, garsus savo mokslišiu terminu apibrėžimų tikslumu, istoriografiu vadina našytoja, kuriu pavesta apyraštyti savo laiko ar savo valdovo istoriją. Kitaip jis, ypač seniai,

dar buvo vadinamas metarästinku. Senovės Lietuvoje tokius istoriografus arba metarästinkus turėjo ne tik valdovai, bet ir didikai, vyskupai.

Panašus istoriografas arba metarästinkas yra ir Julius Būtėnas. Aprašydamas dr. Jurį Šaulį, vieną iš Kudirkos bendražygų, jis prisipažista nesisaučias kompetentingas apie ji rašyti, nes tik viena kartą su tuo akis į akį susidūrė Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos rankraštyne. Dėl to jis pasinaudojęs Felicijos Bortkevičienės liudijimu, kuri daug geriau Šaulį pažinus (Būtėnas iš apie ją ką tik yra išeide gražią monografiją *Gyvenimas kitiems*).

Nerukus jis pasirodė kaip gabus ir labai našus biografinių istorijų autorius, su kuriuo gal galėjo lygtis tik neseniam New York'e pasimirs žemaitis Alfonas Merkeliš (1907–1994). Idomu, kad pats Būtėnas save „pasikrikštijo“ istoriografo vardu, 1974 m. išleidės idomius *Istorografo užrašus*. Mūsų raštau kalbosenoje tas žodis dar néra paplitęs. Jo neteikia nei gana platus *Dabartinės lietuvių kalbos žodynai*, kurio gerokai papildyta ir pataisyma II laida neseniai pasirodė. Populiarius prancūzų enciklopedinius žodynas *Larousse*, garsus savo mokslišiu terminu apibrėžimų tikslumu, istoriografiu vadina našytoja, kuriu pavesta apyraštyti savo laiko ar savo valdovo istoriją. Kitaip jis, ypač seniai,

dar buvo vadinamas metarästinku. Senovės Lietuvoje tokius istoriografus arba metarästinkus turėjo ne tik valdovai, bet ir didikai, vyskupai.

Tada išėjo iš Šiaulių universiteto

„Varpos“ 1994 m. 10 liepos 10 dieną

